ΜΕΛΕΤΕΣ

Μ. ΟΥΝΑΜΟΥΝΟ
(MIGUEL DE UNAMUNO)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Η ΑΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ : ΑΔ. Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
ΓΕΩΡΓ. Η. ΚΑΛΕΡΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 22 Β

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Η ΑΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

I

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι μία ἀξία τοῦ παγκοσμίου πνεύματος, ποὺ ἔχει τὶς ρίζες της στὰ πιό ἐνδόμυχα τῆς ἀνθρώπινης ἀτομικότητας. Οἱ Ἰησουΐτες λένε πὼς ἔχει γιὰ τέλος του νὰ λύσει τὴν *ὑπόθεση* τῆς ἀτομικῆς μας σωτηρίας. Ἂν καὶ τὸ λένε αὐτὸ οἱ ἰησουΐτες, ποὺ πέρνουν τὴ θρησκεία γιὰ πρόβλημα οἰκονομίας, ἐφαρμοσμένης στὰ θεῖα πράγματα, θὰ δεχτοῦμε μολαταῦτα τὴν ἄποψή τους σὰν ἕνα προεισαγωγικὸ ἀξίωμα.

Μιὰ καὶ ὁ χριστιανισμὸς λοιπὸν εἶναι ἕνα πρόβλημα αὐστηρὰ ἀτομικὸ καὶ γι' αὐτὸ παγκόσμιο, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ἐξηγήσω σύντομα τὰ περιστατικά, τὰ προσωπικὰ καὶ ἰδιαίτερα ἐκεῖνα περιστατικά, ποὺ μὲ παρακίνησαν νὰ γράψω αὐτὸ ποὺ παρουσιάζω σὲ σένα, ἀναγνώστη.

Ἡ στρατιωτικὴ τυραννία τῆς φτωχῆς μου πατρίδας μ' ἔρριξε στὸ νησὶ Φουέρτε Βαντούρα. Ἐκεῖ μπόρεσα νὰ πλουτίσω τὴν ἐσώτερη θρησκευτικὴ καὶ ἰδίως τὴν πνευμανική μου πεῖρα. Ἕνα ἱστιοφόρο μ' ἔφερε στὴ γαλλικὴ γῆ, ὕστερα ἀπὸ λίγον καιρό, ὅπου ἐγκαταστάθηκα στὸ Παρίσι. Ἐδῶ στὸ Παρίσι γράφω αὐτὰ, ποὺ διαβάζεις, μέσα σ' ἕνα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Π.Α τηρ.Κ.τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

εἶδος κελιοῦ, κοντὰ στὴν Ἀψίδα τοῦ Θριάμβου. Μὰ ἀπὸ δῶ δὲν μπορῶ πιὰ νὰ θαυμάσω οὔτε τὴ σιέρρα, ποὺ εἶνε σχεδὸν ὅλο τὸ χρόνο στεφανωμένη μὲ χιόνι, οὔτε τὴ θάλασσα ποὺ ἔβλεπα κάθε μέρα τὸν ἥλιο νὰ γεννιέται ἀπὸ μέσα της. Ἀλλὰ στὸ Παρίσι τρέφομαι ἀπὸ τόσα καὶ τόσα διαβάσματα, ποὺ τὰ διαλέγω στὴν τύχη. Καὶ νὰ διαλέγει κανεὶς στὴν τύχη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας.

Ὅταν μοῦ ζήτησαν νὰ γράψω κάτι γιὰ τὴ συλλογὴ : *Χριστιανισμός*, ἀκούοντας τὴ λέξη αὐτὴ συλλογίστηκα ἀμέσως τὸν τίτλον: *Ἡ ἀγωνία τοῦ Χριστιανισμοῦ*. Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς διάβαζα τὴν *Ἔρευνα πάνω στὴ Μοναρχία* τοῦ Σὰρλ Μωρὰ—ἤμουν τόσο μακρυὰ ἀπὸ τὰ εὐαγγέλια !

Σ' αὐτὸ τὸ τόσο βαθειὰ ἀντιχριστιανικὸ βιβλίο, διάβασα τοῦτο, ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τοῦ 1903 τῆς Γαλλικῆς Δράσης : (1)

«Ἕνας ἀληθινὸς ἐθνικιστὴς, βάζει τὴν πατρίδα πάνω ἀπ' ὅλα. Δέχεται λοιπὸν, μεταχειρίζεται καὶ λύνει ὅλα τὰ πολιτικὰ ζητήματα, σχετικὰ πάντοτε μὲ τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους του».

Διαβάζοντας αὐτὰ, θυμήθηκα τὰ λόγια : «Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» καὶ σκέφτηκα πὼς ἕνας χριστιανὸς—ἂν μπορεῖ πραγματικὰ νὰ ὑπάρξει ἀληθινὸς χριστιανὸς στὴν ζωὴ τῶν πόλεων—κάθε πολιτικὸ ζήτημα ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο, πρέπει νὰ τὸ δέχεται, νὰ τὸ χειρίζεται καὶ νὰ τὸ λύνη, σχετικὰ πάντοτε μὲ τὸ ἀτομικὸ συμφέρο τῆς αἰώνιας σωτηρίας, τῆς αἰωνιότητας. Καὶ ἡ πατρίδα ; Ἡ πατρίδα ἑνὸς χριστιανοῦ δὲν εἶναι σ' αὐ-

(1) Ἡ ἐφημερίδα τῶν Γάλλων βασιλοφρόνων.

ΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠΙΚ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΑΤΣΙΟΥΡΑΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τΠΕ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τὸν τὸν κόσμο. Ἕνας χριστιανὸς λοιπὸν πρέπει νὰ θυσιάζει τὴν πατρίδα στὴν ἀλήθεια.

Ἡ ἀλήθεια! «....Δὲ γελᾶνε πιὰ κανένα, ἔγραφε ὁ Ρενάν, καὶ ἡ μάζα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, διαβάζοντας στὰ μάτια τοῦ διανοούμενου, τὸν ρωτάει χωρὶς περιστροφὲς, μήπως στὸ ***βάθος ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι θλιβερή***».

Στὶς 30 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1924 παρευρέθηκα στὴ θεία λειτουργία τῆς ἑλληνικῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ποὺ εἶναι κοντὰ στὸ σπίτι μου, στὴν ὁδὸν Γεωργίου Μπιζέ. Διαβάζοντας λοιπὸν στὴ μεγάλη ζωγραφιστὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ γεμίζει τὸ τύμπανο, ἑλληνικὰ, τὰ λόγια: «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή», αἰσθάνθηκα ξανὰ τὸν ἑαυτό μου σ' ἕνα νησὶ καὶ σκέφτηκα ἢ καλύτερα ὀνειρεύτηκα, πὼς ὁ δρόμος καὶ ἡ ζωὴ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα μὲ τὴν ἀλήθεια, γιατὶ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει κάποια ἀντίφαση, ἀνάμεσα στὴν ἀλήθεια καὶ στὴ ζωή, καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι σὲ θέση νὰ μᾶς σκοτώσει, ἐνῶ ἡ ζωὴ μπορεῖ νὰ μᾶς κρατήσει στὴν πλάνη. Αὐτὸ μ' ἔκανε νὰ σκεφτῶ τὴν ἀγωνία τοῦ χριστιανισμοῦ, τὴν ἀγωνία του καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ καθενὸς ἀπὸ μᾶς. Μπορεῖ ἄλλωστε νὰ νοηθῆ ὁ χριστιανισμὸς ἔξω ἀπὸ τὸν καθένα μας;

Νά ποῦ βρίσκεται τὸ τραγικὸ σημεῖο. Γιατὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι κάτι τὶς ὁμαδικό, κοινωνικὸ καὶ μάλιστα ἀστικό. Ἀληθινὸ εἶναι ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο εἴμαστε σύμφωνοι. Ἀλλ' ὁ χριστιανισμὸς εἶναι κάτι ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μεταδοθῆ ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλο. Καὶ γι' αὐτὸ ὁ χριστιανισμὸς ἀγωνιᾶ μέσα στὸν καθένα μας. Ἀγωνία θὰ πεῖ ἀγώνας. Ἀγωνιᾶ ἐκεῖνος ποὺ ζῆ ἀγωνιζόμενος, ἀγω-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΑΘΕΣΗ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Θ. ΓΕΩΡΓΙΤΣΗ ΕΓΔ ΤΟΥ Κ. ΓΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

νιζόμενος ἐνάντια στὴ ζωὴ τὴν ἴδια. Καὶ ἐνάντια στὸ θάνατο.

Ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἐκθέσω ἐδῶ λοιπόν, ἀναγνώστη, εἶναι ἡ ἀγωνία μου, ὁ χριστιανικός μου ἀγώνας, ἡ ἀγωνία τοῦ χριστιανισμοῦ μέσα μου, ὁ θάνατός του καὶ ἡ ἀνάστασή του, σὲ κάθε στιγμὴ τῆς ἐσώτερης ζωῆς μου.

Στὸ θρησκευτικὸ καθεστὼς καὶ ἰδίως στὸ καθεστὼς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πραγματευθῆ κανεὶς τὰ μεγάλα γενικὰ ἐνδιαφέροντα, τὸ θρησκευτικό, τὸ αἰώνιο, τὸ παγκόσμιο, χωρὶς νὰ τοὺς δώσει ἕνα χαρακτῆρα προσωπικό, ἀτομικὸ θάλεγα καλύτερα. Κάθε χριστιανὸς γιὰ νὰ δείξει τὸ χριστιανισμό του, τὴ χριστιανικὴ του ἀγωνία, πρέπει νὰ πεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του: ***Ἴδε ὁ χριστιανός***, ὅπως εἶπε ὁ Πιλάτος: «Ἴδε ὁ ἄνθρωπος!» Πρέπει νὰ δείξει τὴ χριστιανικὴ ψυχή του, τέτοια ποὺ διαμορφώθηκε στὸν ἀγῶνα της, στὴν ἀγωνία του, ὡς χριστιανοῦ. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος δὲ γενιέται μὲ μιὰ ψυχή, πεθαίνει μ' αὐτήν, ὅταν τὴν ἀποχτήσει. Καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς εἶναι νὰ φτιάσει μέσα του μιὰ ψυχή, μιὰ ψυχὴ ἀθάνατη. Μιὰ ψυχὴ ποὺ θὰ εἶναι καθεαυτοῦ ἔργο μας. Γιατὶ τὴ στιγμὴ ποὺ πεθαίνουμε, ἀφήνουμε ἕνα σκελετὸ στὴ γῆ καὶ μιὰ ψυχή, ἕνα ἔργο στὴν ἱστορία. Κι' αὐτὸ ὅταν ἔχουμε ζήσει, ὅταν δηλαδὴ ἔχουμε ἀγωνιστῆ μὲ τὴ ζωή, ποὺ περνάει, γιὰ τὴ ζωὴ ποὺ θὰ μείνει.

Καὶ ἡ ζωή; Τί εἶναι ἡ ζωή; Ζήτημα πιὸ τραγικὸ ἀπὸ τό: Τί εἶναι ἡ ἀλήθεια; Γιατὶ ἡ ἀλήθεια, δὲν καθορίζεται μιὰ κι' εἶν' αὐτὴ ποὺ καθορίζει. Ἀκόμη λιγότερο λοιπὸν μποροῦμε νὰ καθορίσουμε τὴ ζωή.

Ἕνας γάλλος ματεριαλίστας, δὲ θυμᾶμαι ποιός, εἶπε πὼς ἡ ζωὴ εἶναι τὸ σύνολο τῶν λειτουργιῶν, ποὺ ἀντένεροῦν στὸ θάνατο. Ὁρισμὸς ἀγωνιώδης ἤ, ἂν θέλετε, πολε-

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΠΙΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΑΠΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
Ἀρχ. Δ. Ν. ΚΠΙ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

μικός. Ἡ ζωὴ γι' αὐτὸν ἦταν λοιπὸν ὁ ἀγώνας, ἡ ἀγωνία. Ἐνάντια στὸ θάνατο κι' ἐνάντια στὴν ἀλήθεια, ἐνάντια στὴν ἀλήθεια τοῦ θανάτου.

Νὰ τί ἔχουμε νὰ στοχαστοῦμε: ἐκεῖνο ποὺ ἐννοεῖ ὁ βιβλικὸς θρύλος, ἡ Γένεση, νὰ στιγμὴ ποὺ λέει ὅτι ὁ θάνατος ἦρθε στὸν κόσμο, ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα— γιατὶ οἱ πρῶτοι πρόγονοί μας θέλησαν νὰ γίνουν θεοί, δηλαδὴ ἀθάνατοι—ἀφομοιώνοντας τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· τὴ γνώση ποὺ δίνει τὴν ἀθανασία. Κι' ἔπειτα, σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο θρύλο, ὁ πρῶτος θάνατος ἦταν ἕνας βίαιος θάνατος, μιὰ δολοφονία, τοῦ Ἄβελ καὶ τοῦ ἀδερφοῦ του τοῦ Κάϊν. Μιὰ ἀδερφοκτονία.

Πολλοὶ ἀναρωτιοῦνται, πῶς πεθαίνουν τὰ ἄγρια ζῶα— τὰ λιοντάρια, οἱ τίγρεις, οἱ πάνθηρες, οἱ ἱπποπόταμοι— στὰ δάση ἢ στὶς ἐρημιὲς ποὺ ζοῦνε. Ἂν τὰ σκοτώνουν ἢ ἂν πεθαίνουν μ' ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζομε φυσικὸ θάνατο, πέφτοντας δηλαδὴ σὲ μιὰ γωνιὰ γιὰ νὰ πεθάνουν ὁλομόναχα καὶ στὴν ἐρημιά, ὅπως πέθανε ὁ μεγαλύτερος ἅγιος ἀπ' ὅλους τοὺς ἁγίους, ὁ ἄγνωστος ἅγιος—ἄγνωστος στὴν ἀρχὴ στὸν ἴδιο. τὸν ἑαυτό του. Ἐκεῖνος ποὺ γεννήθηκε ἴσως νεκρός.

Ἡ ζωὴ λοιπὸν εἶναι ἕνας ἀγώνας καὶ ἡ ἀλληλεγγύη στὴ ζωὴ εἶναι ἕνας ἀγώνας ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὸν ἀγῶνα. Δὲν θὰ κουραστῶ ποτὲ νὰ τὸ ξαναλέω, πὼς ἐκεῖνο ποὺ ἑνώνει τὸ περισσότερο τοὺς ἀνθρώπους εἶναι οἱ ἀσυμφωνίες τους. Κι' ἐκεῖνο ποὺ ἑνώνει τὸ περισσότερο ἕναν ἄνθρωπο μὲ τὸν ἑαυτό του, ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὴν ἐνδόμυχη ἑνότητα τῆς ζωῆς μας, εἶναι οἱ μύχιες ἀσυμφωνίες μας, οἱ ἐσωτερικὲς ἀντιθέσεις τῶν διχονοιῶν μας. Δὲ βρισκόμαστε σὲ εἰρηνικὴ κατάσταση μὲ τὸν ἑαυτό μας, ὅπως ὁ Δὸν-Κιχώτης, παρὰ τὴ στιγμὴ ποὺ πεθαίνουμε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΠΙΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ τος Κ.Τ. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Κι' ἂν τέτοια εἶναι ἡ ψυχικὴ ἢ ἡ σωματικὴ ζωή, εἶναι κι' αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της, ἕνας ἀγώνας ἐνάντια στὴν αἰώνια λήθη. Κι' ἐνάντια στὴν ἱστορία. Γιατὶ ἡ ἱστορία ποὺ εἶναι ἡ σκέψη τοῦ θεοῦ στὴ γῆ τῶν ἀνθρώπων, παρουσιάζει τὴν ἔλλειψη μιᾶς ὑπέρτατης ἀνθρώπινης σκοπιμότητας καὶ βαδίζει πρὸς τὴ λήθη καὶ τὸ ἀσυνείδητο. Ὁλόκληρη ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ δώσει μιὰ ἀνθρώπινη τελικότητα στὴν ἱστορία, μιὰ ὑπεράνθρωπη τελικότητα, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Νίτσε, ποὺ ὀνειρεύτηκε αὐτὸν τὸν παραλογισμὸ : τὸν κοινωνικὸ χριστιανισμό.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΣΙΟΥ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

II

Η ΑΓΩΝΙΑ

Ἡ ἀγωνία εἶναι λοιπὸν ἕνας ἀγώνας. Κι' ὁ Χριστὸς ἦρθε γιὰ νὰ μᾶς φέρει τὴν ἀγωνία κι' ὄχι τὴν εἰρήνη. Μὰ τὸ εἶπε ἄλλωστε ὁ ἴδιος :

«Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν. οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν· ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς· καὶ ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου, οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ».

(Κατὰ Ματθαῖον X 34-37

Θυμόταν πὼς οἱ δικοί του, ἀπὸ τὸ σπίτι του, ἡ μητέρα του καὶ τ' ἀδέρφια του, τὸν εἶχαν πάρει γιὰ τρελλό, γι' ἀπολωλὸς πρόβατο κι' ἔτρεχαν νὰ τὸν βροῦνε (Κατὰ Μάρκον III, 21) Κι' ἀλλοῦ :

«Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη ! δοκεῖτε ὅτι εἰρήνην παρεγενόμην δοῦναι ἐν τῇ γῇ ; οὐχὶ λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἢ διαμερισμόν· ἔσονται γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν πέντε ἐν οἴκῳ ἑνὶ διαμεμερισμένοι, τρεῖς ἐπὶ δυσὶ καὶ δύο ἐπὶ τρισί· διαμερισθήσονται πατὴρ ἐπὶ υἱῷ καὶ υἱὸς ἐπὶ πατρί, μήτηρ ἐπὶ θυγατρὶ καὶ θυγάτηρ ἐπὶ μητρί, πενθερὰ ἐπὶ τὴν νύμφην αὐτῆς καὶ νύμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς.

Κατὰ Λουκᾶν XII 44—54)

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
Ε.Κ.Δ. της Κ.τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Καὶ ἡ εἰρήνη, θὰ λέγαμε ; Γιατὶ θὰ μποροῦσε κανεὶς ν' ἀναφέρει κι' ἄλλες περικοπές, ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο, περισσότερες μάλιστα καὶ ἀναμφίβολα πιὸ ρητὲς, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴν εἰρήνη. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἐνυπάρχει στὸν πόλεμο καὶ ὁ πόλεμος στὴν εἰρήνη. Κι' αὐτοῦ ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἀγωνία.

Θὰ μποροῦσε ὅμως κανεὶς νὰ πεῖ, πὼς ἡ εἰρήνη εἶναι ἡ ζωὴ – ἢ ὁ θάνατος—κι' ὁ πόλεμος εἶναι ὁ θάνατος—ἢ ἡ ζωὴ—γιατὶ εἶναι σχεδὸν ἀδιάφορο, ἂν τὰ ἐξομοιώσει κανεὶς μὲ τὸ ἕνα ἢ μὲ τὸ ἄλλο. Ὡς τόσο ἡ εἰρήνη στὸν πόλεμο—ἢ ὁ πόλεμος στὴν εἰρήνη—εἶναι ἡ ζωὴ μέσα στὸ θάνατο, ἡ ζωὴ τοῦ θανάτου κι' ὁ θάνατος τῆς ζωῆς : ἡ ἀγωνία.

Ὅπως ὁ χριστινιανισμός, ἔτσι κι' ὁ Χριστὸς ἀγωνιᾷ πάντοτε. «Ὁ Ἰησοῦς θ' ἀγωνιᾷ ὡς τὸ τέλος τοῦ κόσμου» δὲν πρέπει νὰ κοιμούμαστε ὅλον αὐτὸν τὸν καιρό.» Αὐτὰ ἔγραφε ὁ Πασκάλ, στὸ ***Μυστήριο τοῦ Ἰησοῦ***. Καὶ τὰ ἔγραφε, τὴ στιγμὴ ποὺ βρισκόταν σ' ἀγωνία· γιατὶ τὸ νὰ μὴν κοιμᾶται κανεὶς, σημαίνει πὼς ὀνειρεύεται ξυπνός, σημαίνει ὅτι ἀγωνιᾷ.

Εἶναι φριχτὰ τραγικοὶ οἱ Ἐσταυρωμένοι μας, οἱ ἱσπανικοὶ Χριστοί μας. Παρουσιάζουν τὴ λατρεία τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἀγωνιᾷ κι' ὄχι τοῦ πεθαμένου Χριστοῦ. Ὁ Χριστὸς νεκρὸς ἔγινε πιὰ χῶμα, ἔγινε εἰρήνη. Ὁ Χριστὸς νεκρὸς θάφτηκε ἀπὸ ἄλλους νεκρούς. Εἶναι ὁ Χριστὸς ποὺ κοίτεται στὸν ἅγιο τάφο του. Μὰ ὁ Χριστὸς ποὺ λατρεύουν στὸ Σταυρό, εἶναι ὁ Χριστὸς ποὺ ἀγωνιᾷ, πάνω στὸ Σταυρὸ καὶ φωνάζει :

Τετέλεσται ! Σ' αὐτὸν τὸν Χριστόν, σ' αὐτὸν ποὺ εἶπε : «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί μὲ ἐγκατέλιπες ;» ἀποδίνουν σεβασμὸ οἱ πιστοὶ ποὺ ἀγωνιοῦν. Ἀνάμεσα σ' αὐ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΠΙ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΑΠΑΣΙΟΥ
ΕΠΙΣ.Δ.ΤΗΣ Κ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τοὺς ὑπάρχουν πολλοὶ ἄνθρωποι, ποὺ πιστεύουν ὅτι πιστεύουν.

Ὅταν λοιπὸν ζεῖ κανείς, καὶ ἀγωνίζεται, ἀγωνίζεται γιὰ τὴ ζωὴ καὶ ζεῖ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, ἀπὸ τὴν πίστη, σημαίνει πὼς ἀμφιβάλλει. Γιατὶ μιὰ πίστη χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι μιὰ πίστη νεκρή.

Τὶ θὰ πῇ ἀμφιβολία; Ἡ ἀμφιβολία, ἡ ἀμφιβολία τοῦ Πασκάλ, ἡ ἀγωνιώδης ἢ πολεμικὴ περισσότερο παρὰ ἡ ἀμφιβολία τοῦ Καρτέσιου, ἡ μεθοδική, προϋποθέτει τὸ δισυπόστατο ἀγῶνα. Ἐννοῶ βέβαια τὴν ἀμφιβολία τῆς ζωῆς (ζωὴ=ἀγώνας) κι' ὄχι τοῦ δρόμου (δρόμος—μέθ·οδος).

Τὸ νὰ πιστεύουμε σὲ κάτι, ποὺ δὲν εἴδαμε ἢ σ' ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο μᾶς κατηχήσανε, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ πίστη. Τὸ νὰ πιστεύουμε σ' ἐκεῖνο ποὺ βλέπουμε—ἢ σ' ἐκεῖνο ποὺ δὲ βλέπουμε—αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι τὸ λογικὸ, ἡ ἐπιστήμη. Ἀλλὰ τὸ νὰ πιστεύουμε σ' ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἰδοῦμε—ἢ ποὺ δὲ θὰ ἰδοῦμε—αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ ἐλπίδα. Καὶ εἶναι ἡ κάθε πίστη. Διαβεβαιώνω, πιστεύω σὰν ποιητής, σὰν δημιουργός, κοιτάζοντας τὸ παρελθόν, τὴν ἀνάμνηση. Ἀρνιέμαι, σὰν ἀμφισβητητής, σὰν πολίτης, βλέποντας τὸ παρὸν· κι' ἀμφιβάλλω, ἀγωνίζομαι, ἀγωνιῶ, σὰν ἄνθρωπος, σὰ χριστιανός, κοιτάζοντας τὸ ἀπραγματοποίητο μέλλον, κοιτάζοντας πρὸς τὴν αἰωνιότητα.

Ὑπάρχει στὴν πατρίδα μου, τὴν Ἰσπανία, στὸ λαό μου—λαὸ ἀγωνιώδη καὶ πολεμικὸ—ἕνας ἄπειρος σεβασμὸς πρὸς τὸ Χριστό, ποὺ ἀγωνιᾶ. Ἀλλ' ὑπάρχει ἐπίσης μιὰ λατρεία πρὸς τὴν Παρθένα τῶν Ἀλγηδόνων, ποὺ τὴν καρδιά της πέρασαν ἑφτὰ ρομφαῖες. Δὲν ἔχουνε ὅμως τόσο σεβασμὸ στὸ Γυιὸ, ποὺ κοίτεται στὰ γόνατα τῆς Μητέρας του, ὅσο ἔχουν στὴν Παρθένα—Μητέρα ποὺ ἀγωνιᾶ ἀπὸ

λύπη, μὲ τὸ Γυιό της στὰ χέρια. Εἶναι ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ἀγωνία τῆς Μητέρας.

Θὰ μοῦ ποῦν, πὼς ὑπάρχει ἐπίσης ἡ λατρεία τοῦ Παιδιοῦ—Ἰησοῦ, ἡ λατρεία τῆς Γέννησης, τῆς Παρθένας ποὺ δίνει τὴ ζωή, γαλουχώντας τὸ βρέφος.

Δὲ θὰ ξεχάσω ποτὲ τὸ μυστικόπαθο θέαμα ποὺ εἶδα τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου, τὸ 1922, στὸ μοναστήρι τῆς Τράππας (1) τῆς Ντουένας, κοντὰ στὴν Παλέντσια. Οἱ τραππίστες ἔψελναν μιὰ ἐπίσημη ἑσπερινὴ δέηση στὴν Παναγία, μέσα στὸν κατάφωτο ἀπὸ κεριὰ ναό τους. Πάνω ἀπὸ τὴν Ἁγία-Τράπεζα ὑψωνόταν μιὰ εἰκόνα, χωρὶς μεγάλη καλλιτεχνικὴ ἀξία, τῆς Παρθένας-Μητέρας, ποὺ ἦταν ντυμένη μὲ ἄσπρα καὶ μπλέ. Τὴν παράσταινε ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή της στὴν ἐξαδέρφη της τὴν Ἐλισσάβετ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ Γέννηση τοῦ Μεσσία. Μὲ τὰ χέρια ἁπλωμένα πρὸς τὸν οὐρανό, φαινόταν σὰ νὰ ἤθελε νὰ πετάξει ἐκεῖ πάνω, μὲ τὸ ἁπαλὸ καὶ τραγικὸ φορτίο της, τὸν ἀνενσάρκωτο Λόγο τοῦ Θεοῦ. Οἱ τραππίστες, νέοι καὶ γέροι, μερικοὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς μόλις φτασμένοι σὲ ἡλικία γιὰ νὰ εἶναι πατέρες κι' ἄλλοι ποὺ εἶχαν ξεπεράσει τὴν ἡλικία αὐτή, γέμιζαν τὸ ναὸ μὲ τὴν ψαλμωδία τῆς λιτανείας. Κι' ἡ ψαλμωδία τους ἔμοιαζε μ' ἕνα νανούρισμα γιὰ τὸ θάνατο ἢ καλύτερα γιὰ τὴ μὴ-γέννηση. Σκέπτονταν, πὼς ξανάρχιζαν νὰ ζοῦν τὴ ζωή τους, ἀλλὰ ἀνάποδα, πὼς τὴν ξεζοῦσαν, πὼς ξαναγύριζαν στὴν παιδικὴ ἡλικία, στὴ γλυκειὰ παιδικὴ ἡλικία, ξαναβρίσκοντας στὰ χείλη τους τὴ θεία γεύση ἀπὸ τὸ μητρικὸ γάλα καὶ ξανάμπαι-

1) Τράππα=Μοναστῆρι, ποὺ ἱδρύθηκε τὸ 1140 κοντὰ στὴ Mortagne (Orne) καὶ μεταρρυθμίστηκε ἀπὸ τὸν ἀββᾶ ντὲ Γανσᾶ (1662). Οἱ μοναχοὶ τοῦ μοναστηριοῦ αὐτοῦ, οἱ τραππίστες, τηροῦνε ἕναν κανόνα, ξεχωριστὰ αὐστηρό.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟ ΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΛΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ.Τ.Κ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ναν στὴν ἥσυχη στέγη τοῦ μητρικοῦ μοναστηριοῦ. γιὰ νὰ κοιμηθοῦν ἐκεῖ τὸν πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή τους ὕπνο, per omnia soecula soeculorum. Κι' αὐτὸ ποὺ μοιάζει τόσο μὲ τὴ βουδικὴ νιρβάνα—ἀντίληψη ὁλότελα μοναστικὴ—εἶναι κι' αὐτὸ μιὰ μορφὴ τῆς ἀγωνίας, μ' ὅλα τ' ἀντίθετα ἐξωτερικὰ σημάδια.

Στὸ ἡμερολόγιο τοῦ Πάτερ Ὑάκινθου, μὲ ἡμερομηνία 9 Ἰουλίου 1873, τότε ποὺ περίμενε ἕνα παιδὶ ἀπὸ τὸν πνευματικὸ μὰ καὶ σαρκικὸ γάμο του, διαβάζομε γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας:

«Ἂς μποροῦσε τοὐλάχιστο ν' ἀναπαυθῆ εἰρηνικὰ κάτω ἀπὸ τὴν καρδιὰ τῆς μητέρας του, σ' ὅλον αὐτὸν τὸν ἥρεμον ὕπνο τῶν ἐννέα μηνῶν, ποὺ ἔχει δικαίωμα!»

Αὐτὸς ὁ γλυκὸς ὕπνος χωρὶς ὄνειρα, ἦταν ὁ γήϊνος παράδεισος, ὁ πρὶν ἀπὸ τὴ γέννηση, ποὺ σκεπτόνταν οἱ Πατέρες τῆς Τράππας, τῆς Ντουένας.

Ἀντίθετα ὅμως στὸ βιβλίο τοῦ μυστικόπαθου πορτογάλλου Frey Thommé: «Os trabalhos de Tecus», ὁ συγγραφέας του μᾶς μιλάει γιὰ τοὺς μόχθους, τοὺς ὁποίους ὑπέφερε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, στοὺς ἐννέα μῆνες, ποὺ πέρασε κλεισμένος στοὺς κόλπους τῆς μητέρας του.

Ἐκεῖνα ποὺ ὑποφέρουνε οἱ καλόγηροι καὶ οἱ καλογριές, οἱ ἐρημίτες καὶ τῶν δύο φύλων, δὲν εἶναι μαρτύριο σεξουαλισμοῦ, μὰ μαρτύριο μητρότητας καὶ πατρότητας, μ' ἄλλα λόγια τελικότητας. Ὑποφέρουν γιατὶ ἡ σάρκα τους, ποὺ φέρνει τὸ πνεῦμα, δὲ διαιωνίζεται, δὲ διαδίνεται. Καὶ κοντὰ στὸ θάνατο, στὸ τέλος τοῦ κόσμου, τοῦ κόσμου των, τρέμουν μπροστὰ στὴν ἀπελπισμένη ἐλπίδα τῆς ἀνάστασης τῆς σάρκας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ. Δεης Κ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ 2006

Οἱ τραππίστες τῆς Ντουένας ἔψελναν: Mater creatoris, ora pro nobis! Μητέρα τοῦ Δημιουργοῦ! Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ θέλει νὰ δημιουργήσει τὸ δημιουργό της, ἐκεῖνον ποὺ ὀφείλει νὰ τὴ διαιωνίσει. Mater Creatoris! Μητέρα τοῦ Δημιουργοῦ! Νὰ ἡ φωνὴ τῆς ἀγωνίας.

Ὀνόμασαν τὴν Παναγία «Μητέρα τοῦ Θεοῦ», Θεοτόκο. *«Καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου»*, (Κατὰ Λουκᾶν, Ι, 42) λένε γιὰ τὸ Θεῖο Λόγο, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔγιναν ὅλα ὅσα ἔγιναν (Κατὰ Ἰωάννην, Ι, 3). Ὄχι μόνο ἡ ψυχή, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, τὸ σῶμα ποὺ ὀφείλει ν' ἀναστηθῆ, θέλει νὰ δημιουργήσει τὸ Θεῖο Λόγο, γιὰ νὰ τοῦ δημιουργήσει αὐτὸς τὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴ διαιωνίσει. Καὶ τὸ σῶμα, λίκνο καὶ τάφος τῆς ψυχῆς, τὸ σῶμα ὅπου ἡ ψυχὴ γενιέται καὶ ξε-γενιέται, πεθαίνει καὶ ξε-πεθαίνει. Ξε-γενιέται σημαίνει πεθαίνει καὶ ξε-πεθαίνει σημαίνει γενιέται. Κι' αὐτὸ εἶναι μιὰ διαλεχτικὴ τῆς ἀγωνίας.

Ἴσως κάποιος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς φτωχοὺς τραππίστες προσευχόταν τότε γιὰ τὴ μετάνοια μου. Μὰ προσευχόταν χωρὶς νὰ τὸ ξέρει γιὰ τὴ δική του μετάνοια.

Ἔτσι ἀγωνιᾶ ὁ Χριστιανισμός.

Μὰ τί εἶναι ὁ Χριστιανισμός; Γιατὶ πρέπει καθὼς φαίνεται νὰ προχωρήσουμε μὲ ὁρισμούς.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

III

ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ;

Πρέπει νὰ καθορίσουμε τὸ χριστιανισμὸ ἀγωνιωδῶς, πολεμικῶς, σὰν μαχητικὴ λειτουργία. Ἴσως θἄξιζε καλύτερα νὰ προσδιορίσουμε τί δὲν εἶναι χριστιανισμός.

Αὐτὴ ἡ μοιραία κατάληξη: ***ισμός,*** μᾶς κάνει νὰ πιστεύουμε, πὼς πρόκειται γιὰ ἕνα σύστημα ἰδεῶν, σὰν τὸν πλατωνισμό, τὸν ἀριστοτελισμό, τὸν καρτεσιανισμό, τὸν καντισμό, τὸν ἐγεαλιανισμό. Ἀλλ' ὄχι. Ἔχομε μιὰ ἄλλη ὄμορφη λέξη, τὴ λέξη: χριστιανικότητα, ποὺ σημαίνει καθαρὰ τὴν ἰδιότητα τὸ νὰ εἶναι κανεὶς χριστιανὸς—ὅπως ἀνθρωπισμὸς θὰ πεῖ τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος.

Ὁ χριστιανισμὸς λοιπὸν ἔφτασε νἄχει τὴ σημασία τοῦ συνόλου τῶν χριστιανῶν, τῆς κοινωνίας τῶν χριστιανῶν. Ἕνα πρᾶγμα παράλογο δηλαδή, γιατὶ ἡ κοινωνία σκοτώνει τὸ χριστιανισμὸ, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἕνα σύνολο ἀπὸ ἐρημίτες. Ἀντίθετα τώρα κανεὶς δὲ μιλάει γιὰ πλατωνικότητα, ἀριστοτελικότητα, καντιανικότητα καὶ ἐγελιανικότητα. Ἐγελιανικότητα, ἰδιότητα δηλαδὴ τοῦ νὰ εἶναι κανεὶς ἐγελιανικὸς δὲν εἶναι καθόλου τὸ ἴδιο πρᾶγμα μὲ τὴν ἐγελικότητα, ἰδιότητα τοῦ νὰ εἶναι κανεὶς Hegel. Μολαταῦτα δὲν κάνομε καμμιὰ διάκριση, μεταξὺ τῆς χριστιανικότητας καὶ τῆς Christité. Γιατὶ τὸ ἕνα σημαίνει τὴν ἰδιότητα τοῦ νὰ εἶναι κανεὶς χριστιανὸς καὶ τὸ ἄλλο τὴν ἰδιότητα τοῦ νὰ εἶναι κανεὶς χριστός. Ὁ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΑΙΕΥΟΝΤΗΣ ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

χριστιανὸς γίνεται χριστός. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸ ἤξερε, γιατὶ ἔνιωθε μέσα του νὰ γεννιέται, ν' ἀγωνιᾶ καὶ νὰ πεθαίνει ὁ Χριστός.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶναι ὁ πρῶτος μεγάλος μυστικοπαθὴς, ὁ πρῶτος πραγματικὸς χριστιανός. Ἂν κι' ὁ Διδάσκαλος πρωτοφανερώθηκε στὸν Ἅγιο Πέτρο, μολαταῦτα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶδε τὸ Χριστό, στὸν ἴδιον τὸν ἑαυτό του. Φανερώθηκε σ' αὐτόν, μὰ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος νόμιζε πὼς ἦταν νεκρὸς καὶ τὸν εἶχαν ἐνταφιάσει.

(Ι Πρὸς Κορινθίους 3—8)

Καὶ φώναζε, πὼς ἂν ὁ Χριστὸς δὲν εἶχε ἀναστηθῆ ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, θὰ εἴμαστε οἱ πιὸ ἄθλιοι ἄνθρωποι.

(Ι Πρὸς Κορινθίους XV *19)*

Κι' ὅταν ἀνηρπάγη στὸν τρίτον οὐρανὸ, χωρὶς νὰ ξέρε ἂν τὸ σῶμα του τὸν συνόδευε ἢ ἂν βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα του, γιατὶ αὐτὸ μόνο ὁ Θεὸς τὸ ξέρει—θὰ μᾶς ξαναμιλήσει γι' αὐτὸ ἡ Ἁγία Θηρεσία τοῦ Ἰησοῦ πολλοὺς αἰῶνας ὕστερα—ἄκουσε ***ἄρρητα ρήματα***—ἀντίθεση στὸ ὕφος τῆς ἀγωνιώδους μυστικοπάθειας—ποὺ εἶναι ἡ μυστικόπαθη ἀγωνία—ποὺ προχωρεῖ μὲ ἀντιθέσεις, παραδοξολογίες καὶ μὲ τραγικὰ παιχνίδια λέξεων. Ἡ πνευματικὴ ἀγωνία παίζει μὲ τὶς λέξεις, μὲ τὴ Ρήση, μὲ τὸ Θεῖο Λόγο. Παίζει, γιὰ νὰ δημιουργήσει τὸ Λόγο, ὅπως ἔπαιζε ἴσως ὁ Θεὸς γιὰ νὰ δημιουργήσει τὸν κόσμο, ὄχι γιὰ νὰ παίξει ὕστερα μ' αὐτὸν, ἀλλὰ γιὰ νὰ παίξει δημιουργώντας τον—μιὰ κι' ἡ δημιουργία στάθηκε ἕνα παιχνίδι. Καὶ μιὰ καὶ τὸν δημιούργησε, τὸν παρέδωσε στὶς διαμάχες τῶν ἀνθρώπων καὶ στὶς ἀγωνίες τῶν θρησκειῶν, ποὺ ζητᾶνε τὸ Θεό.

Καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἀνέβασμα ὡς τὸν τρίτον οὐρανό, στὸν

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΓΕΩΓΙΣΤΑΣ
ΕΒΑ της Κ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Παράδεισο, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἄκουσε «ἄρρητα ρήματα», ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται στὸ ἄνθρωπο νὰ τὰ λαλήσει.

(II Πρὸς Κορινθίους XII 4)

Ἐκεῖνος ποὺ δὲ θὰ ἔνιωθε τὸν ἑαυτό του ἄξιο νὰ καταλάβει καὶ νὰ αἰσθανθῆ τοῦτο, νὰ μάθει μὲ τὴ βιβλικὴ ἔννοια (νὰ τὸ γεννήσει), νὰ τὸ δημιουργήσει, ἀρνιέται ὄχι μόνο νὰ καταλάβει τὸ χριστιανισμό, μὰ καὶ τὸν ἀντιχριστιανισμὸ καὶ τὴν ἱστορία καὶ τὴ ζωὴ κι' ἀκόμη τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν προσωπικότητα. Ἂς κάνει ἐκεῖνο ποὺ λένε πολιτικὴ—κομματικὴ πολιτικὴ—ἢ πολυμάθεια ἢ ἂς ἐπιδοθῆ στὴν κοινωνιολογία ἢ στὴν ἀρχαιολογία. Ὄχι μόνο μὲ τὸ Χριστό, ἀλλὰ καὶ μὲ κάθε θεία καὶ ἀνθρώπινη δύναμη, μὲ κάθε ζωντανὸ κι' αἰώνιον ἄνθρωπο, ποὺ τὸν γνωρίζουν ἀπὸ μιὰ μυστικόπαθη γνωριμία, ἀπὸ μιὰ βαθύτατη ὡς τὰ ἔγκατά του διείσδυση, γίνεται πάντα τὸ ἴδιο: ὁ γνώστης, ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπάει θερμὰ νὰ μάθει, γίνεται ὁ γνωστὸς, ὁ ἀγαπητὸς

Ὅταν ὁ Λέων Σεστώφ, π. χ. συζητεῖ τὶς γνῶμες τοῦ Πασκάλ, φαίνεται πὼς δὲ θέλει νὰ καταλάβει ὅτι τὸ νὰ εἶναι κανεὶς πασκαλικός, δὲ θὰ πεῖ πὼς παραδέχεται τὶς σκέψεις τοῦ Πασκάλ, ἀλλὰ θὰ πεῖ, πὼς εἶναι Πασκάλ, πὼς γίνεται ἕνας Πασκάλ. Σὲ μένα συνέβηκε πολλὲς φορὲς, συναντώντας σ' ἕνα γραπτό, ἕναν ἄνθρωπο καὶ ὄχι ἕναν φιλόσοφο, σοφὸ ἢ διανοούμενο, συναντώντας μιὰ ψυχὴ κι' ὄχι ἕνα σύστημα ἰδεῶν, νὰ πῶ:

«Μὰ ἐγὼ ὑπῆρξα αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος!»

Καὶ ξανάζησα μὲ τὸν Πασκάλ, στὸν αἰῶνα του καὶ στὴν ἀτμόσφαιρά του καὶ ἀκόμη ξανάζησα μὲ τὸν Kjerkegaard στὴν Κοπεγχάγη καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους. Αὐτὸ λοιπὸν δὲ θὰ ἦταν ἡ ὑπέρτατη ἀπόδειξη τῆς ἀθανασίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΤΟΥΝΤΟΣ ΕΠΙΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΠΕΤΣΙΟΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΜΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
Ε.Π.Α. της Ε.Π.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τῆς ψυχῆς; Κι' ἐκεῖνοι δὲ θὰ μ' αἰσθανθοῦν μέσα στὸ πνεῦμα τους, ὅπως ἐγὼ τοὺς αἰσθάνομαι μέσα στὸ δικό μου; Ἔπειτα ἀπὸ τὸ θάνατό μου, θὰ τὸ ξέρω, ἂν ξαναζῶ ἔτσι μέσα σὲ ἄλλους. Ἀπὸ σήμεσα κι' ὅλας δὲν αἰσθάνονται μερικοὶ τὸ ἑαυτό τους μέσα μου, χωρὶς νὰ τὸ ξέρω ἐγώ, χωρὶς νὰ αἰσθάνουμαι τὸν ἑαυτό μου σ' αὐτούς;

Τὶ μεγάλη παρηγοριά σ' ὅλ' αὐτά! Ὁ Λέων Σεστὼφ λέει πὼς ὁ Πασκὰλ «δὲ φέρνει καμμιὰ ἀνακούφιση, καμμιὰ παρηγοριὰ» καὶ πὼς «σκοτώνει κάθε εἶδος παρηγοριᾶς»· αὐτὸ πιστεύουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Μὰ εἶναι πλάνη! Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερη παρηγοριά, ἀπὸ τὴν παρηγοριὰ τῆς ἀπογοήτευσης, ὅπως δὲν ὑπάρχει πιὸ δημιουργικὴ ἐλπίδα, ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῶν ἀπελπισμένων.

Λένε πὼς οἱ ἄνθρωποι ζητᾶνε τὴν εἰρήνη. Μὰ εἶν ἀλήθεια ἆραγε αὐτό; Λένε ἀκόμη πὼς ζητᾶνε τὴν ἐλευθερία. Ὄχι: οἱ ἄνθρωποι ζητᾶνε τὴν εἰρήνη τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου καὶ τὸ πόλεμο τὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης. Ζητᾶνε ἀκόμα τὴν ἐλευθερία, ὅταν βρίσκουνται κάτω ἀπὸ τὴν τυραννία καὶ τὴν τυραννία ὅταν εἶναι ἐλεύθεροι.

Κι' ἐπειδὴ μιλᾶμε γιὰ ἐλευθερία καὶ τυραννία, δὲν πρέπει νὰ λέμε συχνὰ homo homini lupns ἀφοῦ homo homini agnus — ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ἀρνὶ γιὰ τὸν ἄλλον ἄνθρωπο. Δὲν εἶναι ὁ τύραννος ποὺ κάνει τὸ δοῦλο, μὰ ἀντίθετα. Ὑπῆρξε ἕνας ἄνθρωπος ποὺ προσφέρθηκε νὰ φέρει στοὺς ὤμους του τὸν ἀδερφό του. Ἐ, δὲν εἶναι ὁ ἀδελφός του ποὺ τὸν ἀνάγκασε νὰ τὸ κάνει. Γιατὶ τὸ καταστάλαγμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ὀκνηρία καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ ἡ ἀποστροφὴ τῆς εὐθύνης.

Καὶ γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὴν μυστικόπαθη γνώση μας, ἂς θυμηθοῦμε τὰ λόγια τοῦ Σπινόζα: Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere. Δὲν πρέ-

ΕΡΙΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΥΣΤΑΙΝΟΥ ΠΕΤΣΙΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠΙΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Α.Π.Ε.Κ.Τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

πει νὰ γελᾶμε, οὔτε νὰ κλαῖμε, οὔτε νὰ μισοῦμε, ἀλλὰ νὰ καταλαβαίνουμε. Νὰ καταλαβαίνουμε; Ὄχι, μὰ νὰ γνωρίζουμε, ν' ἀγαπᾶμε, μὲ τὴ Βιβλικὴ ἔννοια....

Ὁ Σπινόζα μιλοῦσε γιὰ μιὰ «πνευματικὴ ἀγάπη». Ἀλλ' ὁ Σπινόζα, ὅπως ὁ Κάντιος, δὲν παντρεύθηκε. Καὶ ἴσως-ἴσως πέθανε σὲ παρθενικὴ κατάσταση. Ὁ Σπινόζα λοιπὸν, ὁ Κάντιος κι' ὁ Πασκὰλ ἦταν ἄγαμοι, γιατὶ δὲν ἔγιναν πατέρες. Μὰ δὲν ὑπῆρξαν γιὰ τοῦτο μοναχοί, μὲ τὴ χριστιανικὴ σημασία τῆς λέξης.

Ὁ χριστιανισμὸς, ἡ χριστιανικότητα, τὴ στιγμὴ ποὺ γεννήθηκαν στὸν Ἀπόστολο Παῦλο, δὲν ὑπῆρξαν ἕνα σύστημα ἰδεῶν, ἂν κ' ἐκφράσθηκαν διαλεκτικά. Μὰ ὑπῆρξαν ζωή, ἀγώνας, ἀγωνία. Σύστημα ἰδεῶν ἦταν τὸ Εὐαγγέλιο. Ὁ χριστιανισμὸς, ἡ χριστιανικότητα στάθηκαν μιὰ προετοιμασία γιὰ τὸ θάνατο, γιὰ τὴν ἀνάσταση καὶ γιὰ τὴν αἰώνια ζωή. «Ἂν ὁ Χριστὸς δὲν ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, εἴμαστε οἱ πιὸ ἄθλιοι ἄνθρωποι» λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Μπορεῖ νὰ μιλᾶνε γιὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, μὰ δὲ θἄρθει στὸ νοῦ κανενὸς νὰ μιλήσει γιὰ τὸ Σπινόζα ἢ γιὰ τὸν Κάντιο. Μποροῦν ἀκόμη νὰ μιλᾶνε—καὶ ὀφείλουν—γιὰ τὸ Λούθηρο, τὸ μοναχὸ ποὺ παντρεύθηκε. Ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ μιλᾶνε γιὰ τὸ Νίτσε, ἂν καὶ πολλοὶ σκέπτονταν ὅτι τὸ ***Πέραν τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ*** τοῦ Νίτσε, τοῦ φιλοπρόοδου παραλυτικοῦ, εἶναι τὸ sola fide [1] τοῦ «διαιτητῆ δούλου» τοῦ Λουθήρου.

Ἡ χριστιανικότητα ὑπῆρξε ἡ λατρεία ἑνὸς Θεανθρώπου, ποὺ γεννιέται, ὑποφέρει, ἀγωνιᾶ, πεθαίνει καὶ ἀνασταίνεται ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, γιὰ νὰ μεταδώσει τὴν ἀγωνία του

(1) sola fide=ἡ μόνη πίστη (Ἱσπαν.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΗΘΥΝΤΗΣ Κ. ΚΑΣΗΓΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

στοὺς πιστούς του. Τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ στάθηκε τὸ κέντρο τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Καὶ σὰν σύμβολο αὐτοῦ τοῦ πάθους, εἶναι ἡ Εὐχαριστία, τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ πεθαίνει καὶ θάβεται, στὸν καθέναν ἀπὸ κείνους ποὺ κοινωνᾶνε.

Πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε ἑπομένως—ἔτσι τὸ εἶπαν καὶ τὸ ἐπανέλαβαν—τὸ χριστιανισμὸ, ἢ καλύτερα τὴ χριστιανικότητα, ἀπὸ τὴ θρησκεία τοῦ Εὐαγγελίου. Γιατὶ τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι ἕνα σύστημα ἰδεῶν.

Σ' ἐκεῖνο ποὺ ἀποκαλέσαν ἄδικα ἀρχέγονο χριστιανισμὸ, σ' αὐτὸ τὸ χριστιανισμὸ ποὺ προηγήθηκε ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ, στὴ θρησκεία τοῦ Εὐαγγελίου, περικλείνεται μιὰ ἄλλη θρησκεία ἴσως, ποὺ δὲν εἶναι καθόλου χριστιανικὴ, μιὰ ἰουδαϊκὴ θρησκεία, αὐστηρὰ μονοθεϊστική, ποὺ εἶναι ἡ βάση τοῦ θεϊσμοῦ.

Ἐκεῖνο ποὺ ὑποθέσανε γιὰ ἀρχέγονο χριστιανισμὸ, ὁ χριστιανισμὸς τοῦ Χριστοῦ—κι' αὐτὸ εἶναι πιὸ παράλογο ἀκόμη ἀπὸ τὸ νὰ μιλᾶμε γιὰ τὸν ἐγελιανισμὸ τοῦ Hegel—γιατὶ ὁ Hegel δὲν ἦταν ἐγελιανικός, ἀλλὰ Hegel—αὐτὸς λοιπὸν ὁ ἀρχέγονος χριστιανισμὸς ἦταν, μᾶς τὸ εἶπαν χίλιες φορές, ἀποκαλυπτικός. Ὁ Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος πίστευε ὅτι τὸ τέλος τοῦ κόσμου ἄγγιζε καὶ γι' αὐτὸ ἔλεγε :

Ἄφετε τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς

Καὶ :

Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου

Ἴσως γιατὶ πίστευε στὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας, μὲ τὸν ἰουδαϊκὸ τρόπο καὶ ὄχι στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, μὲ τὸν πλατωνικὸ τρόπο. Κι' ἀκόμη πίστευε στὸ δεύτερον ἐρχομό του στὸν κόσμο. Μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ πολλὲς ἀποδείξεις γι' αὐτὸ, σὲ ὁποιοδήποτε τίμιο βιβλίο θεολογικῆς ἑρμηνείας

ἂν παραδεχθοῦμε πῶς συμβιβάζεται ἡ ***τιμιότητα*** καὶ ἡ θεολογικὴ ἑρμηνεία.

Καὶ μέσα σ' αὐτὸν τὸν μελλούμενο κόσμο, στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ποὺ περίμεναν νἄρθει σύντομα ἡ σάρκα δὲ θὰ πολλαπλασιαζόταν, δὲ θὰ διασπειρόταν, γιὰ νὰ πεθάνει ὁ θάνατος.

Τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ ἁγίου Ματθαίου (XXII 23—33) μᾶς λέει—κι' αὐτὸ εἶναι ἕνα οὐσιαστικὸ ἀπόσπαμα τοῦ χριστιανισμοῦ—ὅτι ἀφοῦ οἱ Φαρισαῖοι παρακινήσανε τὸν Ἰησοῦ νὰ τοὺς πεῖ, ἂν ἔπρεπε ἢ δὲν ἔπρεπε νὰ πληρώσουν τὸ τίμημα τῶν προσόδων τους, ὁ Χριστὸς τοὺς ἀπάντησε:

«Ἀπόδοτε τοίνυν τὰ Καίσαρος κ.τ.λ... »

Τὴν ἴδια ἡμέρα οἱ Σαδδουκαῖοι τὸν πλησίασαν—οἱ Σαδδουκαῖοι δὲν πίστευαν ὅπως οἱ Φαρισσαῖοι, στὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας—καὶ τὸν ρώτησαν:

«Διδάσκαλε, Μωσῆς εἶπεν, ἐάν τις ἀποθάνῃ, μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος γαμήσας ἐτελεύτησε, καὶ μὴ ἔχων σπέρμα ἀφῆκε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν ἑπτά. Ὕστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή· ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται ἡ γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς. Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐκγαμίζονται. ἀλλ' ὡς ἄγγελοι Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι· περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λέγοντος, ἐγὼ εἰμὶ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων; καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ».

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΙΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΗΣ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΕΠΙ. ΘΗΣΑΥΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΙΟΣ
Ε.Π. Δ.Π.Κ.τ.Λ. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ἡ ἀγωνία τοῦ χριστιανισμοῦ ἐξακολουθεῖ μὲ τοὺς Φαρισαίους ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ τοὺς Σαδδουκαίους ἀπὸ τὴν ἄλλη. Μὰ ὅταν ὁ Ἰησοῦς πέθανε κι' ὁ Χριστὸς ξαναγεννήθηκε σ' ὅλες τὶς ψυχὲς τῶν πιστῶν, γιὰ ν' ἀγωνιᾶ ἐκεῖ μέσα, ἐμφανήστηκε ἡ πίστη στὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας καὶ μαζὶ μ' αὐτὴν κι' ἡ πίστη στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Κι' αὐτὸ τὸ μεγάλο δόγμα τῆς ἀνάστασης τῆς σάρκας, σύμφωνα μὲ τὸν ἰουδαϊκὸ τρόπο καὶ στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, σύμφωνα μὲ τὸν ἑλληνικὸν τρόπο, γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀγωνία τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἑνὸς ἐξελληνισμένου ἰουδαίου, ἑνὸς φαρισαίου ποὺ ψέλλιζε τὰ ἰσχυρὰ πολεμικά του ἑλληνικά.

Ὅταν ἐξαντλήθηκε ἡ ἀγωνία γιὰ ἕνα κοντινὸ τέλος τοῦ κόσμου, κι' αὐτοὶ οἱ πρῶτοι ἀκροατὲς τοῦ Ἰησοῦ, αὐτοὶ ποὺ τὸν ὑποδέχθηκαν μὲ βάγια, ὅταν ἔμπαινε στὴν Ἱερουσαλήμ, εἶδαν πὼς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν ἐρχόταν στὴ γῆ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ζωντανῶν, τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων—ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου—ὁ καθένας προεῖδε τὸ τέλος τοῦ δικοῦ του κόσμου, τοῦ κόσμου ποὺ ἦταν αὐτὸς ὁ ἴδιος, γιατὶ ὁ καθένας ἔφερνε μέσα του τὸ προμήνυμα τοῦ σαρκικοῦ του θανάτου κι' ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὸ χριστιανισμό, ἀπὸ τὴ θρησκεία, νὰ φτιάσει γιὰ τὸν ἑαυτό του μιὰ ἀτομικὴ θρησκεία, μιὰ θρησκεία ποὺ δὲ λυτρώνει, μιὰ παραδοξολογία Γιατὶ ζοῦμε ὅλοι μαζί, ἀλλ' ὁ καθένας πεθαίνει μόνος του κι' ὁ θάνατος εἶναι ἡ ὑπέρτατη μόνωση.

Μὲ τὴ διάψευση τῆς αὐταπάτης γιὰ τὸ κοντινὸ τέλος τοῦ κόσμου καὶ γιὰ τὴν ἔναρξη τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ στὴ γῆ, ἡ ἱστορία πεθαίνει γιὰ τοὺς χριστιανοὺς—ἂν παραδεχθοῦμε πὼς οἱ ἀρχέγονοι χριστιανοί, οἱ εὐαγγελιστές, ἐκεῖνοι ποὺ ἄκουγαν καὶ ἀκολουθοῦσαν τὸν Ἰησοῦν εἶχαν ἀντίληψη καὶ αἴσθηση τῆς ἱστορίας. Ἤξεραν ἴσως

ΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Π.Γ.Δ. ΤΟΥ Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τὸν Ἠσαΐα καὶ τὸν Ἱερεμία, μὰ οἱ προφῆτες αὐτοὶ δὲν εἶχαν τίποτε ἀπὸ τὸ πνεῦμα ἑνὸς Θουκιδίδη.

Ὁ Κουσοῦ ἔχει δίκηο, τὴ στιγμὴ ποὺ λέει στὸ βιβλίο του: τὸ ***Μυστήριο τοῦ Ἰησοῦ*** (σελ.87—38) ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο «δὲν δίνεται σὰν ἱστορία, σὰ χρονικό, σὰ διήγημα, σὰ μιὰ ζωή. Ὁ Ἅγιος Παῦλος τὸ ἀποκαλεῖ ***Μυστήριο*** (Πρὸς Ῥωμαίους X, 15—16) Εἶναι μιὰ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ τὸ μυστήριο, ἔπρεπε ἀπὸ κείνη τὴ στιγμὴ καὶ πέρα νὰ γίνει γιὰ τοὺς χριστιανούς, ἡ ἱστορία τους. Κι' ἡ ἱστορία εἶναι ἡ πρόοδος, ἡ μεταβολὴ. καὶ ἡ ἀποκάλυψη δὲν μπορεῖ νὰ προοδεύσει— ἂν κι' ὁ κόμης Ἰωσὴφ ντὲ Μαίστρ (1) μιλάει μὲ μιὰ ἀγωνιώδη διαλεκτική, γιὰ «τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀποκάλυψης».

Ἡ ἀνάσταση τῆς σάρκας, ἡ ἰουδαϊκή, ἡ φαρισαϊκή, ἡ ψυχικὴ ἐλπίδα—ἡ σχεδὸν σαρκικὴ—συγκρούστηκε μὲ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, τὴν ἑλληνική, τὴν πλατωνικὴ τὴν πνευματικὴ ἐλπίδα. Κι' αὐτὸ εἶναι ἡ ἀγωνία τοῦ ἁγίου Παύλου. Κι' ἡ ἀγωνία τοῦ χριστιανισμοῦ.

Γιατὶ ἡ ἀνάσταση τῆς σάρκας εἶναι κάτι τί φυσιολογικό, κάτι τί ἀπόλυτα ἀτομικό. Ἕνας ἐρημίτης, ἕνας καλόγερος, μπορεῖ ν' ἀναστηθῆ σαρκικὰ καὶ νὰ ζήσει, ἂν αὐτὸ εἶναι ἡ ζωή, μόνος μὲ τὸ θεό. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι κάτι τί πνευματικό, κάτι τί κοινωνικό. Ἐκεῖνος ποὺ γίνεται μιὰ ψυχή, ἐκεῖνος ποὺ ἀφήνει ἕνα ἔργο, ζεῖ μέσα σ' αὐτὸ καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ μέσα στοὺς ἄλλους ἀν-

---

1) ***Ἰωσὴφ ντὲ Μαίστρ***: θρησκευτικὸς φιλόσοφος ποὺ γεννήθηκε στὸ Champery καὶ συγγραφέας πολλῶν ἔργων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πιὸ γνωστὸ εἶναι: ***Γιὰ τὸν Πάπα*** (1753—1821).

ΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

θρώπους, μέσα στὴν ἀνθρωπότητα, ὅσο ἡ ἀνθρωπότητα θὰ ζεῖ. Αὐτὸ θὰ πεῖ πὼς ζεῖ μέσα στὴν ἱστορία.

Μολαταῦτα, ὁ λαὸς τῶν φαρισαίων, στὸν ὁποῖον γεννήθηκε ἡ πίστη γιὰ τὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας, ἔλπιζε στὴν κοινωνικὴ ζωή, στὴν ἱστορικὴ ζωή, στὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ. Γιατὶ ἡ πραγματικὴ θεότητα τῶν Ἰουδαίων, δὲν εἶναι ὁ Ἰεχωβᾶς, ἀλλ' ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ὁ ἴδιος. Γιὰ τοὺς Σαδδουκαίους Ἰουδαίους, τοὺς ὀρθολογιστές, ὁ Μεσσίας εἶναι ὁ ἰουδαϊκὸς λαὸς ὁ ἴδιος, ὁ περιούσιος. Πίστευαν στὴν ἀθανασία του. Ἀπὸ κεῖ προέρχεται κι' ἡ ἰουδαϊκὴ μέριμνα, νὰ πολλαπλασιασθοῦνε φυσικῶς, νἄχουνε πολλὰ παιδιά, νὰ γιομίσουν τὴ γῆ. Ἀπὸ κεῖ προέρχεται κι' ἡ φροντίδα γιὰ τὰ πατριαρχικὰ δικαιώματα, ἡ φροντίδα γιὰ τὴ γεννιά.

Ἀπὸ κεῖ προέρχεται ἀκόμη τὸ ὅτι ἕνας ἰουδαῖος, ὁ Κὰρλ Μάρξ, ἰσχυρίστηκε πὼς κάνει τὴ φιλοσοφία τοῦ προλεταριάτου καὶ ἐξέτασε τὸ νόμο τοῦ Malthus (1), ὁ ὁποῖος ἦταν ἕνας διαμαρτυρόμενος πάστωρ.

Οἱ Σαδδουκαῖοι, ἰουδαῖοι, οἱ ματεριαλίστες νὰ ποῦμε, ζητᾶνε τὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας, στὰ παιδιά τους. Καὶ στὰ λεφτά, (πολὺ φυσικά....) Κι' ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὁ φαρισαῖος Ἰουδαῖος πνευματιστής, ζήτησε τὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας, ἐν Χριστῷ, σ' ἕναν ἱστορικὸ Χριστὸ κι' ὄχι φυσιολογικό. Τὴ ζήτησε στὴν ἀθανασία τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς, στὴν ἀθανασία τῆς ἱστορίας. Ἀπὸ κεῖ προέρχεται ἡ ἀμφιβολία, ἡ πάλη καὶ ἡ ἀγωνία. Οἱ Πράξεις τοῦ Ἀποστό-

---

(1) Thomas—Robert Malthus=ἄγγλος οἰκονομολόγος, συγγραφέας τοῦ *Δοκιμίου πάνω στὴν ἀρχὴ τοῦ πληθυσμοῦ*. Τὸ ἰδεολογικό του σύστημα χτυπήθηκε ὡς ἀνήθικο κι' ὡς ἐπίβουλο γιὰ τὰ δικαιώματα τῶν φτωχικῶν τάξεων (1766—1834).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Π.Α. τῆς Κ.ΕΠ. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

λου Παύλου μᾶς δίνουν τὸ ὑψηλότερο δεῖγμα τοῦ ἀγωνιώδους ὕφους. Ὄχι διαλεκτικοῦ, μὰ ἀγωνιώδους, γιατὶ δὲν διαλέγονται ἐκεῖ καθόλου, ἀλλ' ἀγωνίζονται, ἀμφισβητοῦν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006